

Don Quixot de la Manxa

Fem del 23 d'abril el Dia Universal de la Llengua catalana

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 22-04-2021

Atesa la campanya que el govern espanyol ha tirat endavant per proclamar el 23 d'abril com a «dia del español de acuerdo con la lengua de Cervantes», l'Institut Nova Història surt al pas davant d'aquesta iniciativa. Disposem d'arguments molt sòlids i fermes per defensar que la llengua de Cervantes —en realitat, En Joan Miquel Servent de Xixona— era el català i que va escriure les seves obres en llengua catalana. I és per això que des d'aquest Institut fem un pas endavant reivindicant el 23 d'abril com a Dia Universal de la Llengua serventina i també com a Dia Universal de la Llengua catalana, sota l'advocació de Sant Jordi, patró de Catalunya i del seu símbol: la rosa. Per recordar la vera catalanitat d'En Servent, reproduïm un article d'En Jordi Bilbeny sobre la qüestió.

Del Cervantes inventat per la censura oficial al Servent real de la història

Interessada per la vida d'En Cristòfor Colom i la nova biografia que n'anava sortint a través de les recerques i publicacions d'autors catalans, l'Alba Vallès havia fet cap al Centre d'Estudis Colombins, a Barcelona. Llavors, aquesta entitat tenia la seu al Palau Dalmases, al carrer Montcada. Aquí la vaig conèixer al 1991. De seguida em va cridar l'atenció la seva gran curiositat intel·lectual, inexistent del tot en el món d'una cultura catalana avesada a repetir sense cap rigor crític el discurs oficial en tot allò que fa referència a la vida del Descobridor i a l'autoria catalana d'aquella primera gesta transoceànica. A l'altra banda de la riota, de la befa, del menyspreu i de l'obliteració forçada, l'Alba qüestionava, inquiria, contrastava, dubtava, pensava. Potser perquè provenia de Veneçuela, on s'havia format historiogràficament i on havia exercit de Doctora en Cronistes d'Índies, o potser perquè, com ella deia, només l'interessava la veritat, es va sentir atreta pel meu discurs sobre la censura i intrigadíssima per totes les noves proves que anava aportant sobre la tergiversació interessada dels fets. A partir d'aquí, en va néixer una amistat que ha durat fins avui i que s'ha mantingut a força de tertúlies, converses, trucades telefòniques, comentaris d'articles comuns i compartició de dades, ella i jo sols o amb la també infatigable investigadora Teresa Baqué.

Doncs bé: en un dia perdut del 1992, baixàvem per la Rambla de Catalunya tot parlant d'un document que la Teresa Baqué, seguint una referència de la Núria Coll i Julià, havia extret de l'Arxiu Reial i en el qual, al 1477, els consellers de Barcelona denunciaven al príncep Ferran un atac corsari al port de la ciutat, on al costat d'En "Vicens Anes Pinçon de la vila de Pals", també hi concorria En Pero Vázquez de Saavedra, amb qui En Colom havia preparat el primer viatge de descoberta poc abans del 1492 i que, per un atzar inexplicable, tenia el mateix cognom que En Miguel de Cervantes: Saavedra.

L'Alba coneixia el personatge d'En Pero Vázquez i dominava encara molt millor que jo l'obra i la biografia d'En Cervantes. Al moment em va dir que feia temps que la vida d'aquest gran geni de la literatura la tenia encaparrada. I em va comentar que a ella sempre li havia estranyat que En Cervantes, en tant que castellà i en tant que representant de la maquinària castellana de l'estat, tingués tan bona relació amb Catalunya. Amb un to pensarós, però ensems ple d'astúcia, em va deixar caure: "No sé si t'hi has fixat, però En Cervantes es diu igual que aquest íntim amic d'En Colom. No em deixa d'encuriosir que al Quixot ens afluixi, com qui no vol la cosa, que el millor llibre del món sigui precisament el Tirant lo Blanc; com també són sorprenents els grans elogis que en diverses obres seves fa als catalans i a Catalunya". I, per acabar, va arrodonir: "No sé si sabies que En Cervantes es va enrolar a València, a la companyia d'En Miquel de Montcada, per anar a la batalla de Lepant. Com pots veure, hi ha una relació ben curiosa amb Catalunya. Ben curiosa".

Com qualsevol jove àvid de coneixement, aquella fotografia de l'Alba Vallès sobre En Cervantes em va deixar tocat. La ment va tenir com un espasme, una dilatació sobtada. A partir d'aquell moment, qualsevol cosa que anava sorgint sobre la vida i obra d'aquest escriptor, l'anava gravant a la memòria, especialment si tenia relació amb la nostra cultura i la nostra nació. No podia ser –em vaig dir, coneixedor com era de l'anticatalanisme irracional de la intel·lectualitat espanyola del moment– que un escriptor castellà del segle XVI, vinculat a l'estat, i en un moment en què les institucions catalanes estaven enfrontades amb la monarquia, fos tan catalanista, fins al punt que a l'hora de dir-nos quin era, a parer seu, el millor llibre del món, ens digués que era un llibre català. No podia ser.

Amb tot això en ment, pel novembre de l'any següent del 1993, vaig conèixer la Maria Roca i Mussons, que llavors vivia a Itàlia. És possible que alguna de les meves inquietuds sobre En Colom i la manipulació de la nostra història li hagués arribat a les orelles i, en una visita seva a Barcelona, on tenia casa, ens vam saludar i parlar llargament. Al cap de poc rebia com a regal l'edició facsimilar de Los Diez Libros de Fortuna d'Amor, de l'Antoni Lo Frasso, alguerès resident a Barcelona. El llibre, imprès a la ciutat comtal al 1573, contenia un estudi introductori seu, notabilíssim. Però el que em va tornar a sorprendre era que aquest autor també era citat al Quixot amb un elogi desmesurat: "És el millor i el més únic de tots els que d'aquest gènere han sortit a la llum del món".

Per si no fos poc, mirant, per torna, el que deia En Cervantes sobre la literatura en aquell famós capítol de la crema de llibres, també em vaig adonar que citava La Diana del valencià Gil Polo, editada a València al 1564, de la qual posteriorment n'havia aparegut una segona part a Salamanca, atribuïda a un autor salmantí. Però en lloc de lloar l'edició castellana, En Cervantes escrivia: "La del Salmantí –respongué el capellà– acompanyi i acreixi el nombre dels condemnats al corral, i la d'En Gil Polo es guardi com si fos d'Apol·lo mateix". I, també esmenta encara "La Diana de Jorge de Montemayor", que, per bé que avui per avui no hagi pogut identificar l'autor, l'hauríem de tenir també com un dels nostres, perquè va ser el traductor al castellà de l'obra poètica d'Ausiàs March i va estar al servei d'En Joan de Castellà, senyor de Bicornb i Quesa, a qui dedica la primera edició de la Diana, feta a València vers al 1559, mentre que la segona, s'estamparia a Barcelona al 1561. En Cervantes coneixia, així mateix, un llibre que anomena amb el títol escurat de Roncesvalles, que, a parer dels entesos, només podia tractar-se o bé d'El Verdadero Suceso de la Famosa Batalla de Roncesvalles, d'En Francesc Garrido i Villena, editat a València al 1555, o de l'obra d'En Nicolau d'Espinosa, La Segunda Parte del Orlando, con el Verdadero Suceso de la Famosa Batalla de Roncesvalles, estampat a Saragossa també al 1555. Per tant, dues obres més de factura catalana. A més, citava de forma explícita "El Monserrato d'En Cristòfor de Virués, poeta valencià" o La Carolea, del també valencià Jeroni Sempere, impresa a València al 1550. Semblava, doncs, que En Cervantes no només coneixia la literatura catalana d'esquiltlentes, sinó que la tenia en el millor concepte i així ho consignava amb tots els ets i uts perquè en quedés memòria perpètua.

Però també em va intrigar moltíssim que cités llibres relacionats amb les gestes catalanes de Grècia i els grans guerrers que les van dur a terme, com si es tractés d'un serial de Tirants lo Blancs menors, mal que fossin sota un títol castellà i signats també per autors de Castella. Aquest era el cas de l'Amadís de Grecia, de Don Belianís de Grècia o de Don Olivante de Laura. Si anem al títol original d'aquest darrer llibre, veurem tot seguit que es diu Historia del Invencible Caballero don Olivante de Laura, príncepe de Macedonia, que por sus admirables hazañas vino a ser Emperador de Constantinopla, i que recorda i remet d'una forma indefugible al nom i a les gestes d'En Roger de Llúria o –en castellà– de Lauria, i que segurament per això mateix va ser imprès a Barcelona per En Claudi Bornat al 1564.

També em va cridar enormement l'atenció, tant pel nom del protagonista, com pel fet que l'original no s'ha trobat mai

més, l'Amadís de Gaula. "Amadís", com tothom pot reconèixer a ull nu, és un nom de factura i sufixació cent per cent catalanes. En català el sufix -dís crea mots com trencadís (que es trenca), fonedís (que es fon), esmunyedís (que s'esmuny) i, evidentment, amadís (que estima o ama), motiu que escau perfectament a l'Amadís, el protagonista del llibre, perquè és un autèntic enamoradís.

Com que, amb els anys i l'estudi de la censura, he pogut constatar que una part incommensurable de la literatura catalana va ser traduïda al castellà mentre es perdien per sempre més els originals catalans i es canviaven o s'arranjaven els noms de llurs autors, i que el mateix va passar amb els noms dels primers colonitzadors, evangelitzadors i cronistes del Nou Món, ara sé que l'Alonso de Ercilla és l'Alfons d'Erill, camarlenc de Carles I. Per tant, quan En Cervantes cita l'Araucana d'aquest autor, torna a posar-nos davant del nas un altre llibre d'autoria catalana, del mateix tenor que ens porta a col·lació El Pastor de Fílida, d'En Luis Gálvez, que ara, pels estudis d'En Lluís Maria Mandado i d'En Josep Maria Orteu, som conscients que es tracta d'un Galba o Gualba, no pas de Montalbo, sinó de Montnegre, que és realment aquí on hi ha la vila de Gualba i on tenien origen els Gualba escriptors i diplomàtics. El fet no ens hauria de sobtar ni un punt, perquè és una dada sabuda i contrastada que en traduir-se el nom de l'ambaixador, inquisidor i literat Joan Cristòfor de Gualbes al castellà, en surt un Juan Cristóforo Gálvez. Al volum VIIIè de la Biografía Eclesiàstica Completa, impresa a Barcelona i Madrid al 1854, se l'esmenta com a Fr. Cristóbal de Gálvez o Guálbes. I al prior del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, Galceran de Gualba, En Torras i Amat li diu Fr. Luis Galceran de Gálvez, per més que sigui barceloní i el citi al seu Diccionari Crític dels Escriptors Catalans.

Signantment, ara he sabut per la Mariàngela Vilallonga que "l'obra de Joan de Casanova ens ha arribat en ocasions sota el nom de Juan de Torquemada". En conseqüència, també podríem inferir que, per tal com En Cervantes esmenta el Jardín de Flores, d'Antonio de Torquemada, aquest nom podria substituir, com el de l'altre Torquemada, un autor català esborrat, especialment perquè l'altre llibre seu que En Cervantes esmenta, Don Olivante de Laura, com ja he dincicat, va ser editat a Barcelona per En Claudi Bornat.

Vistes i ponderades així les coses, ja no podia continuar veient En Miguel de Cervantes com un escriptor castellà més. I em va començar a semblar que, com En Pero Vázquez, podria ser perfectament un Saavedra portuguès afincat aquí i coneixedor minuciós de la literatura i la història de Catalunya, de les quals n'hauria volgut deixar constància plena en aquell capítol precís, passant de puntetes entremig de la gran maquinària censora.

A partir d'aquí, vaig començar a cercar informació sobre aquesta família portuguesa dels Vázquez Saavedra per si hi podia vincular En Cervantes. Havia sentir dir amb convicció absoluta, anys enrere, a En Jaume Carreras, propietari de l'Editorial Sírius, que En Cervantes era en realitat un Servent. Però pensava que en feia un gra massa, que no calia catalanitzar tothom. En Colombo era un Colom. Ho havia pogut descobrir i constatar personalment. Però això no volia dir que tots els grans personatges tinguessin els noms arreglats. I podia ser perfectament que un membre de la casa reial portuguesa, com eren els Vázquez o Vaz, o aquell Vázquez Saavedra concret, militar famós i un dels cavallers reals en qui s'inspiraria l'autor del Tirant per recrear alguns aspectes de la personalitat d'aquest nou heroi literari, s'amagués darrera del gran Cervantes, majorment si, com aparentava, es cognomenava també Saavedra.

Pel març del 1996, mentre continuava cercant informació d'aquests Saavedra, em vaig proposar llegir la primera biografia del gran literat. Em va caure a les mans la de l'Andrés Trapiello, intitulada Las vidas de Miguel de Cervantes. La vaig llegir d'una esbufegada i vaig acabar de ser conscient del que ja em temia: la manipulació dels seus orígens era majúscula. Per En Trapiello, "En Cervantes, que té una bona memòria pels detalls exactes, no ens diu mai el nom del seu poble. De vegades, fins i tot, menteix sobre el seu origen i jura, a fi de beneficiar una causa o un veí, que ha nascut a Còrdova. Es confessà sovint veí d'Esquivias, de Toledo, de Sevilla, de Madrid, però d'Alcalá d'Henares no en diu re. Com el seu propi personatge Don Quixot, En Cervantes sembla que hagi velat el nom de la seva pàtria perquè, en els segles esdevenidors, se la disputin tots els indrets de la Manxa". Ves per on: massa semblant a tot el que li havia passat a En Colom i que jo tan detalladament havia glossat i publicat. En Trapiello no es podia estar alhora de constatar que "no s'ha conservat cap manuscrit original de les obres d'En Cervantes". Jo igualment portava vuit anys proclamant el mateix de les obres d'En Colom: tot eren còpies i còpies de còpies, perquè els originals s'havien «perdut» per sempre.

Amb quina finalitat s'esborrarien les traces biogràfiques i s'esgarriarien els originals de les obres de l'escriptor "castellà" més gran de la història? Per què se li atorgaven tants llocs de naixement? Si això passava amb En Colom per raó de la seva catalanitat colpidora, com tenia més que comprovat, ¿no estaria l'estat –la censura d'estat– executant la mateixa tasca sobre En Cervantes? I si no fos un portuguès? I si verament fos un català? Això explicaria que, justament per aquesta mateixa naturalesa política, se li esborrés el passat i se n'hi creés un de nou. I al mateix temps palesaria el gran coneixement i l'admiració indescriptible que li havia ja detectat sobre la literatura catalana i els catalans.

El llibre d'En Trapiello, a més a més, em va furnir tot un nou material inesperat: les relacions humanes i geogràfiques amb catalans i amb els diferents estats de la Nació catalana. El veiem a València i a Barcelona, a Nàpols i Sicília. I el veiem envoltat d'amics catalans com En Cristòfor Virués, l'Andreu Rey d'Artieda i En Joan Timoneda. Un vell amic seu, el valencià Joan Fortuny, comissionat per la seva pròpia mare, serà l'encarregat de dur a terme el rescat de l'escriptor i del seu germà, quan eren tancats a la presó d'Alger. Un cop alliberats, no tornen pas a Castella per cap ciutat de la costa andalusa, sinó que arriben a Dènia i d'allà es traslladen a València, on els són ofertes popularíssimes processons en acció de gràcies. I, al cap de poc de ser alliberat, se'n va a Saragossa a participar en unes justes poètiques.

A la Información de Miguel de Cervantes de lo que ha servido á S.M. y de lo que ha hecho estando captivo en Argel, del 1590, així com a les declaracions de diversos testimonis, recollides entre 1578 i 1580, ja s'hi posa en evidència que totes les operacions de rescat per part de la família, les du a terme la seva mare des del regne de València i amb mercaders i religiosos valencians. O tal com diu el despatx de 17 de gener del 1580, "Sa Majestat, a suplicació de Na Leonor Cortinas, i en consideració del que en aquesta certificació és contingut, féu mercè de donar llicència a fi que, des del Regne de València, es poguessin dur a Alger dos mil ducats de mercaderies". Llavors, si la mare d'En Cervantes era a València preparant el seu rescat i el del seu germà, i quan tornen, un cop alliberats, tornen a Dènia i a València, és que aquesta és la pàtria real d'En Cervantes. I és En Cervantes mateix qui ens ho afirma en una evocació d'aquesta tornada, escrita a El amante liberal: "L'endemà veieren davant d'ells la desitjada i estimada pàtria; es renovà l'alegria als seus cors, s'esvalotaren els seus esperits amb el nou contentament, que és un dels més grans que en aquesta vida es pot tenir: arribar, després de llarg temps de captiveri, sa i estalvi a la pàtria". La seva pàtria, doncs, era el Regne de València: la Nació Catalana.

Per En Trapiello som assabentats també que una neboda seva estava casada amb En Pere de Lanuça –Pere de Lanuça i Perellós–, germà del famós Justícia d'Aragó, Joan de Lanuça, que va ser decapitat al 1591 a Saragossa per defensar les llibertats del regne davant de l'exèrcit reial.

Les dades portaven directament cap a un Cervantes català, relacionat i implicat directament amb el govern de la Nació catalana. Tenia la impressió que, de mica en mica, dessota de la gran faramalla de tergiversacions i adulteracions textuals, anava ressorgint el seu rostre autèntic. Ara em feien sentit total aquells mots reveladors del Persiles y Segismunda, sobre els quals l'Alba Vallès m'havia cridat l'atenció feia uns anys i que deien: "Els cortesos catalans, gent enutjada, terrible pacífica, suau; gent que amb facilitat dona la vida per l'honra, i per defensar-les ambdues, s'avancen a si mateixos, que és com avançar-se a totes les nacions del món". Que és com dir que Catalunya és la primera nació del món, perquè s'avança a totes les altres nacions, inclosa –per descomptat– la castellana. Era possible que això ho escrivís un castellà? De cap de les maneres.

Però els elogis no s'acabaven aquí. Abraçaven la dolcesa de la llengua, la bellesa de les dones, la netedat de les ciutats, les gestes navals i militars, la lluita per les llibertats i imbuïen quasi tota la vida cultural. En adonar-se'n, l'Agustín de Amezuía, innovava sorprès: "De cap altra província d'Espanya ni dels seus habitants no va escriure En Cervantes tants i tan calorosos elogis, que tal vegada siguin quelcom més que un tòpic literari, i responguin més aviat a records personals seus, a una íntima gratitud per esdeveniments ocorreguts en aquella ciutat o regió, de records molt cars per ell, però que avui desconexim absolutament". I l'Américo Castro, que també tenia l'atenció posada en aquesta raresa cervantina d'elogiar tots els estats de la Nació catalana, no es pot estar de remarcar que "és notable que la major atenció d'En Cervantes, i la seva simpatia, vagi cap a les regions no castellanes". És notable, sí. Tan notable com impossible.

Ja m'havia convençut que el tal Cervantes no podia ser castellà, quan vaig anar a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada a parlar de la censura i la manipulació de la descoberta catalana d'Amèrica. Aprofitant-ne l'estada, l'Albert Calls i En Francesc Castanyer em van fer una entrevista pel Diari de Prada. Al número 4, del dilluns 18 d'agost del 1997, la publicaven a la contraportada amb un titular que deia: "Colom era català i, fins i tot, potser Cervantes". M'havia decidit a donar en comptagotes els resultats del que anava trobant. Llavors, no podia dir-ho del cert, perquè treballava amb conjectures i supòsits. Però podia dir-ho –pensava– almenys en un àmbit d'estudi, baldament fos per fer xarbotar la curiositat dels residents a la Universitat. Hi havia traces, proves, relictos, dades. Tot això ho estava examinant amb lupa. Hi havia la certesa d'una censura d'estat llançada contra la nostra cultura. Podia aventurar un diagnòstic i ho vaig fer. Va ser una guitzeta als ous del món acadèmic oficial. Hi van haver pressions i En Calls –per dir-ho finament– em va suggerir que fos més prudent a l'hora de fer segons quines afirmacions, que tots hi sortiríem guanyant. D'altres amics també m'ho van suggerir. I amb més o menys silenci, vaig continuar la recerca. No podia fer res més.

Immediatament, ja al juliol del 1998, àvid de més informació, vaig llegir els dos llibretons que En Martí de Riquer havia publicat sobre En Cervantes: Cervantes, Passamonte y Avellanada i Cervantes en Barcelona. I començava a devorar desafortadament qualsevol estudi que trobés del "príncep dels enginyers". De la lectura d'En Riquer en vaig extreure una

idea ben clara i contundent: En Cervantes havia tingut una relació directa amb Barcelona, més gran del que podíem sospitar. En Riquer ho deixava ben definit i acotat: “La majoria dels biògrafs respectables, antics i moderns, donen com a cosa certa que Cervantes va conèixer Barcelona”. I fins i tot ens havia arribat, a través dels segles, la informació que havia tingut una casa a la capital catalana. Una casa que avui porta el número 2 del Passeig d'En Colom, “la façana de la qual revela que fou construïda a mitjan segle XVI”, rubrica En Riquer. Seria des d'aquesta casa que En Cervantes observaria alguns dels episodis esdevinguts a la platja i dels quals després en va deixar constància al Quixot. I, exactament per això, En Riquer no es pot estar d'anunciar que, “Don Quixot, doncs, residia dins els murs de Barcelona i en una casa que sembla molt pròxima a la platja”. Avui sabem també que tenia una altra casa a Altea, a la Marina Baixa. Quan l'amic Jovi Vidal, de l'Olleria, la va descobrir quasi sense voler-ho, em va escriure per fer-me'n partícip: “En preguntar a un amic natural d'allí, em va dir amb cert somriure que la gent ha dit de sempre que allí va viure Cervantes”. La vaig visitar l'agost del 2011 amb l'amic Joanjo Albinyana i a la façana, damunt mateix de la porta, hi ha esculpit un medalló amb el seu rostre de perfil i un nom que l'encercla: CERVANTES.

Però el més colpidor de la lectura d'aquests opuscles d'En Riquer va ser adonar-me que els millors elogis fets a una persona de carn i ossos, els elogis més grandiloqüents i assenyats en tot el decurs del Quixot els va fer a un bandoler català, enemic mortal del rei i de tota manifestació de l'estructura monàrquica a Catalunya: En Perot Rocaguinarda. Tingut per un simple lladre, per la historiografia competent, En Cervantes, però, ens el presenta com un home d'actitud noble, digne d'admiració, exemple de cortesia i liberalitat. I de qui ens innova que molts dels seus contemporanis el tenien “més per un Alexandre Magne que per lladre conegut”. Com que aquest comptava “amb valedors importants a Barcelona, entre la noblesa i, fins i tot, entre els Consellers de la Ciutat i membres de la Generalitat i del Consell Reial”, que diu En Riquer, és obvi que la defensa aferrissada de la seva persona, marcada per una actitud ideològica i política neta i transparent, no podia ser casual. Per això mateix, a la 2a Part del Quixot, quan aquest és a Barcelona, se li adreça un barceloní i li diu: “Vostra Mercè, senyor Don Quixot, vingui amb nosaltres, que tots som els vostres servidors i grans amics d'En Roca Guinart”.

L'apologia que En Cervantes feia d'En Rocaguinarda només podia venir d'un català que compartís el mateix menyspreu per l'estructura de la monarquia i la seva creixent castellanització. Qui, a l'actualitat, defensaria la lluita armada per la independència de Catalunya, en una novel·la pública de transcendència universal, si no un independentista? Si això ens sembla incontestable avui dia, més incontestable era a començament del segle XVII, on les institucions catalanes estaven en topada oberta i constant amb la Corona i la feina bruta la duïen a terme els bandolers. Les lloances il·limitades a En Rocaguinarda només les podia escriure un català que compartís la mateixa ideologia.

Com us dic, havia anat aprofundint a poc a poc en la personalitat cultural i política d'En Cervantes i havia passat de creure, com feien els erudits cervantins tradicionals, que l'escriptor coneixia Catalunya i que hi havia estat de passada, a tenir la certesa que era català. O del Principat o del regne de València.

Quan vaig topar una tarda de l'11 d'agost del 1999 la Teresa Clota prop de la llibreria Documenta, no em vaig poder contenir i, mentre hi anàvem i hi entràvem, vaig començar a desgranar-li un rere l'altre els arguments de les meves sospites i de les meves certeses. Sense ni immutar-se em va demanar quina seria, segons el meu criteri, la millor edició moderna del Quixot. La tenia davant del nas. La vaig agafar i li vaig dir: -“Aquesta de Crítica, editada per En Francisco Rico”. Me la pren, la paga i me la regala. I amb un somriure generós, intel·ligent i fi, m'etziba: -“Au! Acaba la feina”.

No era gens fàcil. Amb tot, m'havia proposat fer-ne un retrat robot. I el vaig fer. Així, sabíem que era un militar que havia estat amb els seus germans a Flandes, Itàlia i a l'Àfrica amb les tropes imperials. Que havia de ser de casa bona, per la gran cultura que tenia, i pertanyent a una família on hi havia d'haver també escrivans, polítics, literats, metges, comerciants. És prou conegut que ell mateix va ser recaptador d'impostos o un càrrec semblant. Quan al 21 de maig del 1590 escrivia al President del Consell d'Índies per demanar-li un ofici dels que estan vacants a les Índies, li sol·licitava el lloc de “la comptadoria del Nou Regne de Granada, o la governació de la província de Soconusco, a Guatemala, o comptador de les galeres de Cartagena, o corregidor de la ciutat de la Paz”, perquè el seu desig, segons ens relata un tercer a l'informe, “és continuar sempre al servei de V.M i acabar la seva vida com ho han fet els seus avantpassats”.

De la sol·licitud se n'extreuen dues evidències palmàries: la primera, que els seus avantpassats van estar al servei de la monarquia; i la segona, que ell també hi havia de tenir càrrecs de govern i de tresoreria, perquè són exactament aquests els que demana per exercir al Nou Món. Tot això no s'ajustava gens ni mica amb les dades conegudes que ens fornien els seus biògrafs i erudits moderns sobre la seva família, que era més aviat pobra i sense recursos. El seu pare, per exemple, va ser detingut perquè no va poder pagar el lloguer de la casa on vivia a Castella i va acabar a la presó. L'Alberto Spunberg ens adverteix a la seva biografia de Miguel de Cervantes que “la llista notarial dels

embargaments que en aquell moment es consignà només parla de vestits, roba blanca, coixins, una espasa, una guitarra, un llibre de gramàtica i dos textos de medicina, a més d'alguns bancs, i tres cadires, dues d'elles trencades". Aquest era un llibre que m'havia regalat la Teresa Baqué, després d'un dinar amb tertúlia a casa seva, a Barcelona, on li vaig exposar que tenia la certesa que En Cervantes era català, però no podia dir exactament qui. Ella va conjecturar que podria ser un Servent. Que no seria gens d'estrany. En arribar a casa vaig anotar al primer full, sota del títol: "Si com assegura la Teresa Baqué i suggereix En Jaume Carreras, En Cervantes és un SIRVENT, hi aurien d'aver referències personals a la seva persona sota el símil de «sirviente». Cal fer una lectura apocada i meticulosa de les seves obres a fi de constatar-ho. O no. Per la Baqué, hi va aver un Sirvent molt famós en lletres, del qual n'ha quedat constància en el nom d'una forma literària: el sirventès. Qui era, doncs, aquest Sirvent?"

Semblava que tenia prou acotada la família quan, un dia que no puc recordar de l'any 2002 En Carles Camp, que sabia que treballava en aquesta direcció, em va fer a mans una còpia del llibre d'En Jaume Sobrequés i Callicó, Catálogo de la Cancillería de Enrique IV de Castilla, Señor del Principado de Cataluña, que contenia documentació dels anys 1462 al 1464. I em va fer veure que, amb data 5 de febrer del 1463 hi apareixia un Jofre Servent, "receptor dels rèdits reials i de la batllia general". "El mateix càrrec que tenia En Cervantes, oi?", em va dir amb la mirada espurnejant de satisfacció. Sí: era el mateix càrrec o un càrrec molt semblant. I encara: tenim coneixement que En Bernat Sirvent era el lloctinent del Tresorer d'Alfons IV a Nàpols. Un altre càrrec a la tresoreria reial. Això explicita de cop la relació d'En Cervantes amb Nàpols i, de retruc, ens indica que els avantpassats d'En Cervantes s'havien de cercar entre els Servent o Sirvent i no pas entre els Cervantes. I era entre aquests Servent que també hi trobàvem militars, tesorers, cònsols, propietaris de naus, diputats, membres de la cancelleria reial. I, fins i tot, un Bartomeu Sirvent, secretari de Pere III i de Joan I, que va ser, a les darreries del segle XIV, segons En Joan Fuster, un dels "introdactors i mestres del nou estil cancelleresc", i el transformador i modernitzador de la prosa jurídica i notarial valenciana. Ja tenia la família: els Sirvent. Més endavant, després d'anar ajuntant peces i peces, arribaria a la conclusió que es tractava dels Sirvent de Xixona.

Conseqüentment, si l'autor era un català de Xixona, en un país on la llengua del carrer i la de la cancelleria i la dels juristes i notaris i la de la Universitat i la de la literatura popular i la del teatre era el català, aquest Servent escriuria el Quixot en castellà? Només hi havia una manera de saber-ho i era llegint-lo. I per això vaig agafar el regal de la Teresa Clota i m'hi vaig posar sense defalliment. No us podeu ni imaginar la quantitat de sorpreses que la lectura em deparava. Capítol a capítol anava constatant amb estupefacció creixent que em trobava davant d'una traducció barroera d'un original català. Mentre anotava les catalanades i els catalanismes evidents o possibles i els errors de traducció incontestables, jo seguia reconstruint la personalitat i el context històric d'En Servent.

I de sobte, com si una descàrrega elèctrica m'hagués espetegat a la ment, vaig veure que tot els que descrivia En Servent al Quixot eren les gestes d'un pobre hidalgo castellà, que s'havia tornat boig perquè s'havia cregut els llibres que havia llegit, plens de mentides i astracanades. Un castellà que no podia veure la realitat, perquè tenia la ment preparada a base de distorsions i que vivia de ple, dia i nit, dins una ficció infinita. Que modern que sonava tot plegat! Que actual! Vaig arribar a la conclusió que entre Don Quixote o l'Aznar, per posar un exemple peremptori de la mentalitat espanyola dominant, hi havia només un malentès. I vaig veure amb una gran claredat que només un no-castellà podia pintar l'ànima, el símbol i la icona de Castella, com un sonat irremissible, que ve a Barcelona i es guareix de la seva folia. Aquí vaig començar a entendre que En Servent havia de viure fora de Màtrix, per tal com s'adonava de la gran aspiradora de ments que era la maquinària de l'estat espanyol, amb la Inquisició inclosa. I en aquells moments, un espanyol que visqués o intentés viure fora de Màtrix només podia ser un portuguès o un català. I, com que ja havia abandonat la idea que fos un súbdit de Portugal, ara em semblava més indubtable que mai que fos un Servent.

A les primeries del 2003 vaig quedar amb En Jacint Bassó, un amic de la facultat, amb qui ja havia compartit alguna troballa colomina i del llenguatge ple de catalanades dels escrits de Santa Teresa, per explicar-li tot el que anava sortint de les fondàries del no-res on la censura espanyola ens havia abocat. Jo em trobava totalment pertorbat, desencaixat, fos. Havia passat un parell de setmanes mig enfebrat, amb una sensació de mareig i trencament espiritual. "Si amb En Colom, m'han putejat, escarnit, silenciats, insultats, fet fora de la Universitat i no puc publicar gairebé enlloc, imagina't què em passarà quan exposi que En Cervantes és un Servent i que el Quixot va ser escrit originàriament en català!", li vaig dir, totalment compungit. No podia badar. El dia del bateig de la seva filla Maria, a Santa Cecília, a Montserrat, la primavera següent, em va presentar el seu cosí Xabier Parent. De seguida vam connectar i al cap de poc ja m'escribia un imeil interessantíssim pel qual em feia saber que En Cervantes mateix afirmava que no es deia Cervantes, sinó que era "comúnmente llamado Miguel de Cervantes". O sigui, que se li deia comunament, de comú acord. No pas que s'ho digués del cert. El cercle s'anava tancant. Cada vegada els arguments creixien. Jo anava llegint i anotant el Quixot i, entre capítol i capítol, aprofitava per llegir estudis sobre el tema. Però la temença a donar massa informació era encara ben forta. Durant ben bé el mig any en què En David Bassa i jo ens vam anar trobant per construir el llibre Totes les preguntes sobre Cristòfor Colom, em va mirar de convèncer perquè fos caut a l'hora

d'exposar el que anava trobant. I així, quan el 7 de juliol del 2004, l'Enric Vila va publicar «A la contra», a la contraportada de l'Avui, una entrevista que m'havia fet per parlar precisament d'això, tot i contestar-li que no m'estranyaria que En Cervantes fos català, perquè “quin castellà escriuria la història d'un castellà boig que recupera la raó a Catalunya?”, també hi assegurava que “no dic tot el que sé perquè no es pensin que estic penjat”.

Deuria ser per la tardor del 2003 que vaig donar a conèixer als amics de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya el resultat de la lectura de la primera part del Quixot: s'havia escrit en català. Hi havia rastres infinits de la presència de catalanades i catalanismes al text castellà del 1605, amb errors de traducció inclosos que ho demostraven sense pal·liatius. En vaig confeccionar una llista i quan, cap a l'estiu del 2004 el web de la Fundació va començar a prendre una certa volada, l'hi vam penjar i va començar un cert rebombori social. Amb la primera conferència sobre l'ocultació de la seva personalitat, pronunciada, a instàncies d'En Joan Cabot, el 22 d'abril del 2005 al Saló de Pedra de l'Ajuntament d'Argentona, i una de segona, feta el 14 de juny següent al Via Fora de Barcelona, i mercès a l'edició de nous materials i a la informació de les noves conferències, el web va petar. Haviem fet un salt qualitatiu de gegant.

L'any següent, en un viatge que vaig fer expressament a Xixona en cerca d'informació, la darrera setmana de juliol del 2006, vaig saber que dins d'aquesta família dels Sirvent famosos de Xixona, hi havia al segle XVI En Joan Miquel Sirvent. Aquí vaig fullejar la Segona Part de la Dècada Primera de la Història de la Insigne i Coronada Ciutat de València, d'En Gaspar Escolano, editada a València al 1611 en traducció castellana i d'original català perdut. L'autor, en parlar dels Servent de Xixona, hi exposa que “En Jeroni Servent serví el rei Felip II en totes les ocasions del seu temps, per espai de quaranta anys, com foren els socors d'Oran i de la Goleta o Tunis i la presa del Penyal de los Vélez de la Gomera. Després passà a la guerra de Flandes, amb els seus germans Andreu i Felip, on assistiren tot el temps que governà aquells estats el duc d'Alba i se senyalaren a la batalla de Sant Guillem [...]. D'allà passaren a Holanda, al setge d'Harlem, en què foren volats els tres germans d'una mina i quedaren maltractats”. I entre els germans Servent reconeix que també hi havia un “Joan Miquel”, personatge insigne, de qui no ens diu absolutament res més que això. Aquest i no un altre és qui jo identifico amb el gran escriptor i príncep dels enginyers. Perquè l'Escolano reconeix que és un personatge important, perquè escriu que recentment “ha florecido”, com floreixen els artistes i els escriptors en arribar a la fama i, perquè, precisament i específicament, es diu igualment Miquel. El 24 de juliol vaig enviar un missatge al mòbil dels amics per anunciar la troballa i que En Jordi Mas ha conservat com una relíquia: “Ja el tinc: es deia Joan Miquel Servent”! Però no va ser fins a la tardor següent, el vespre del 20 d'octubre, que vam estrenar amb En David Grau el documental Enigma Cervantes, dirigit per ell i produït per la Pilar Montoliu, als cinemes Alexandra de Barcelona. I mercès a un dels programes de La Nit al Dia de la Mònica Terribas, la recerca va saltar a la televisió i va esdevenir ja un tema social, d'abast nacional i estatal, de tertúlia obligada de sobretaula, de xafarderia de carrer, que ha servit perquè ara mateix hi hagi un parell de novel·les, un llibre d'assaig i fins i tot, una obra de teatre, d'un humor corrosiu, sobre els seus ossos i sobre el lloc perdut del seu enterrament. Les noves línies de recerca vindran soles. I espero que aviat la seva ciutat natal –Xixona– i el nostre col·lectiu d'escriptors li restaurin amb tanta dignitat com sigui possible la memòria que durant segles la inquisició i la censura d'estat li han esborrat fins avui.

20/04/2017

Jordi Bilbeny

<http://www.jordibilbeny.cat/2017/04/20/del-cervantes-inventat-per-la-censura-oficial-al-servent-real-de-la-historia/>